

Energiebeleid in de knel

Energiepodium, 22-01-2024

De geopolitieke situatie ontwikkelt zich niet erg gunstig voor de huidige en toekomstige voorzieningszekerheid van energie van de Europese landen. Na het conflict met Rusland, een grote energieleverancier aan de wereldmarkt (en tot recent aan Europa), is ook de crisis in het Midden-Oosten volgens Coby van der Linde steeds zorgelijker voor de voorzieningszekerheid (en de leveringszekerheid op de kortere termijn) omdat een belangrijke vaarroute te risicovol is geworden.

De concurrentie om cruciale mineralen, nodig voor de klimaatvriendelijke energietechnologieën in de energietransitie, is, zo leerden we al uit de recente studies van het IEA, voorlopig beslecht ten faveure van China, die een aantal cruciale internationale waardeketens grotendeels domineert. Voor een Europees continent met relatief weinig grondstoffen, een afnemende aanwezigheid in internationale grondstoffenwinning en -verwerking, moeizaam aandoende relaties met veel landen, is een ontwikkeling naar een machtspolitieke in plaats van een economisch gedreven wereld zorgelijk. Het vergt niet alleen een heroriëntatie van het voorzieningszekerheidsbeleid, maar ook van het transitiebeleid, weg van het streven naar perfectie en richting een benadering die praktisch en uitvoerbaar is. Dit is cruciaal om te voorkomen dat er grote afhankelijkheden ontstaan en te verworden tot speelbal van grootmachten.

“Er is tegenwoordig veel energieverkeer in beide richtingen door het Suezkanaal, dat (in)direct bijdraagt aan de energiezekerheid van Europa”

De sancties op Russische kolen, ruwe olie en olieproducten in antwoord op de inval in Oekraïne in februari 2022 en het opblazen van het Nordstream- gastransportsysteem in september van dat jaar, hebben geleid tot een enorme verlegging van de energiehandelsstromen. Als gevolg van deze verlegging is het belang van de route door het Suezkanaal voor de Europese voorzieningszekerheid toegenomen. Vloeibaar gas (LNG) uit Qatar en ruwe olie en olieproducten uit het Midden-Oosten en India maken gebruik van het Suezkanaal, terwijl Russische ruwe olie en olieproducten ook via het Suezkanaal naar het Midden-Oosten en Azië worden vervoerd. De aanvallen op het maritieme verkeer in noordelijke richting rond de nauwe toegang tot de Rode zee, de Bab-el-Mandab, vanuit de Golf van Aden, zorgen al voor flinke koppijn. Escalatie waarbij ook het scheepsverkeer in zuidelijke richting zou worden getroffen of de vrees voor escalatie zou de ‘olie-wasmachine’ ernstig verstoren. Immers, olie en olieproducten uit Rusland gaan inmiddels naar Azië en het Midden-Oosten. Deze olie komt in de vorm van importen van olieproducten uit de Golfregio en India weer terug naar de EU. Kortom, er bestaat tegenwoordig aanzienlijk energieverkeer in beide richtingen door het Suezkanaal, dat direct of indirect bijdraagt aan de leverings- en voorzieningszekerheid van Europa. Omvaren via Kaap de Goede Hoop voegt 10-14 dagen toe aan de reis en legt een groter beslag op de transportcapaciteit. Ook in en rond de Golf van Oman en Straat van Hormuz bestaat inmiddels onrust door acties van Iran. Waar kijken we naar?

“De Europese energievoorziening is veel fragieler geworden omdat alle mogelijke transportroutes zijn verlegd en drastisch verlengd”

Bovenstaande ontwikkelingen maken de triomfantelijke uitspraken van Europese regeringsleiders in het voorjaar van 2023 dat de energiecrisis voorbij was prematuur. De grote directe afhankelijkheid van Rusland in olie en gas is inmiddels verdwenen, maar er is wel een afhankelijkheid van kortetermijn LNG-markten (vloeibaar gas) voor teruggekomen. De wijze en mate waarin Russische ruwe olie en olieproducten de wereldmarkt bereiken, beïnvloedt indirect het comfort van Europa. De Europese energievoorziening is veel fragieler geworden omdat alle mogelijke transportroutes zijn verlegd en drastisch verlengd. De transportcapaciteit die nodig is voor langere vaarroutes van allerlei spullen en energiedragers komt, zolang de Suezkanaalroute risicovol is, nog verder onder druk om de net-op-tijd bevoorrading van de EU te dienen. Het oude spul dat hier normaliter tijdelijk voor ingezet zou kunnen worden, is verdwenen in de zogenaamde donkere vloot.

“Ook de vraag hoe de nieuwe behoefte aan grondstoffen en halffabricaten uitpakt voor de importafhankelijkheid wacht op een antwoord”

Het lijkt erop dat het zogenoemde ‘As van verzet’-vuur steeds wat verder wordt opgestookt en de VS langzaam in steeds meer conflicten worden getrokken in een verkiezingsjaar en met tanende steun voor de uitgaven aan Oekraïne. Daarbij moeten we niet vergeten dat de recente zet van Maduro van Venezuela om de helft van Guyana en de bijbehorende offshore te claimen als Venezolaanse provincie, net nadat twee grote Amerikaanse oliemaatschappijen zich voor vele miljarden hadden gecommitteerd aan de ontwikkeling van de offshore oliewinning van het land, een nieuwe claim legt op de verdediging van Amerikaanse belangen. Voor de VS openbaart zich een ‘Groot Nieuw Spel’ als het spelletje *wack-a-mole* of mollen-meppen; het moeten uittrappen van allerlei brandhaarden in de wereld, waar andere landen garen bij lijken te spinnen in het zich geopolitiek positioneren. Stemmingen in de Verenigde Naties spreken boekdelen. In de Financial Times van 15 januari 2024 benadrukte Gideon Rachman opnieuw de uitspraak van de Chinese President Xi in maart 2023 tijdens een bezoek aan de Russische President Poetin. Xi verklaarde dat de veranderingen van dat moment in honderd jaar niet waren gezien en dat zij samen deze veranderingen voortdreven.

De EU zet strategisch in op een versnelde energietransitie om de importafhankelijkheid van olie, gas en kolen te verminderen zo bleek uit REPowerEU in 2022. Echter, de vraag waar de minerale grondstoffen, minerale halffabricaten en eindproducten vandaan moeten komen voor windmolens, zonnepanelen, batterijen, electrolyzers en dergelijke wordt ongewis gelaten. Ook de vraag hoe de nieuwe behoefte aan grondstoffen en halffabricaten uitpakt voor de importafhankelijkheid wacht op een antwoord. Verder is verwerking van mineralen en andere industriële productie van nieuwe energiekapitaalgoederen in de EU lastig in het koolstofarme regime van het Fit-for-55-beleid te passen. Zulke productie en verwerking is immers vaak energie- en soms CO₂-intensief en kan een aanzienlijke impact hebben op de omgeving. Draagvlak is hierbij een probleem. De aanstaande CO₂-heffing op geïmporteerde goederen (CBAM) moet zich nog bewijzen als een effectief middel om de Europese industrie te beschermen tijdens de omslag naar klimaatvriendelijke grondstoffen, halffabricaten en

energiedragers. In de nieuwe geopolitieke verhoudingen kan de zachte macht van de EU aan kracht inboeten. Een nieuwe EU Commissie en Raad moet zorgen dat het energievoorzieningszekerheids- en transitiebeleid past bij de strategische belangen van de EU in de nieuwe geopolitieke realiteit.

Coby van der Linde